

سلامت و رفاه

معاونت پژوهش

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بیاباری از خداوند سبحان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشتن مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری مادی و انشویان و اعضای هیئت علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تحفظ نمیکنیم:

- ۱- اصل برات: التزام به برات جوئی از حرکات رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آلاینند.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از حرکات جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تعهد به رواج و دانش و ارائه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از حرکات حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمانها و کشور و کلیه افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت جوئی: تلاش در راستای پی جوئی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از حرکات پنهان سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه الهیات
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

**بررسی فقهی احکام دیدن، شنیدن و لمس
در فعالیت‌های هنری**

استاد راهنما:

دکتر زهرا فهرستی

استاد مشاور:

دکتر امراله نیکومنش

پژوهشگر:

لیلا صفری

زمستان ۱۳۹۲

تقدیم به؛

- تقدیم به ساحت مقدس حضرت ولی عصر ارواحنا لتراب مقدمه فداء و ائمه هدی (علیهم السلام)
- تقدیم به روح بلند پدرم که بذریع ایمان و کوشش و صبر را در باغچه دلم به ودیعت نهاد و پیش از به بار نشستن چون پرستویی سبکبال از آسمان نگاهم پر کشید.
- و تقدیم به قلب مهربان و دریایی مادرم که با هر تپشش موجی از امید و حیات را در من زنده می سازد.
- و تقدیم به همسر فداکارم که با امیدش، همواره مشوقم در طی این مسیر بود.

مشکر و قدردانی

بامشکر از مدیر گروه محترم جناب حجه الاسلام والمسلمین آقای خزایی
باتقدیر و تشکر از زحمات استاد ارجمند سرکار خانم دکتر زهرا فرستی که راهنمایی رساله را قبل فرمودند
و در این زمینه از بیچ کوششی دینغ نفرمودند.
بامشکر از استاد کرانقدر جناب آقای دکتر امیراله نیکونش که مشاورت رساله را بر عهده داشته و با
رهنمودهای خویش مرا مورد عنایت خود قرار دادند.
و بامشکر از استاد محترم جناب آقای حجه الاسلام والمسلمین آقای علی بهرامی نژاد که داوری رساله
را بر عهده داشته و از محضر پر فیضان بهره علمی فراوان گرفتم.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب لیلا صفری دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۹۰۰۷۹۸۶۱۵ در رشته فقه و حقوق اسلامی که در تاریخ ۹۲/۱۱/۱۴ از پایان نامه خود تحت عنوان:

بررسی فقهی احکام دیدن، شنیدن و لمس در فعالیت‌های هنری

با کسب نمره ۱۹ و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در موارد که دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء

بسمه تعالی

در تاریخ: ۹۲/۱۱/۱۴

دانشجوی کارشناسی ارشد لیلا صفری از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره ۱۹

بحروف نوزده و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضا استاد راهنما

آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی	کد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۲۰۴۰۷۹۲۱۰۱۲
عنوان پایان نامه: بررسی فقهی احکام دیدن، شنیدن و لمس در فعالیت های هنری		
نام و نام خانوادگی دانشجو: لیلا صفری	شماره دانشجویی: ۹۰۰۷۹۸۶۱۵	تاریخ شروع پایان نامه: ۹۱/۱۱/۳
رشته تحصیلی: فقه و حقوق اسلامی	استاد / استادان راهنما: دکتر زهرا فهرستی	تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۲/۱۱/۱۴
استاد / استادان مشاور: دکتر امراله نیکومنش		
چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):		
<p>امروزه رسانه عمومی به ویژه تلویزیون و سینما نه فقط به عنوان یک وسیله مهم تفریحی و تبلیغاتی در جامعه بشری کاربرد دارد بلکه بیشتر جوامع برای پیشبرد اهداف و سیطره خود در جنبه های مختلفی فرهنگ، سیاسی و اجتماعی بر دنیا به عنوان یک عامل بسیار مؤثر از آن استفاده می کنند. اما در اسلام با توجه به شرایط و اقتضات دینی و مذهبی، نمی توان از تمامی شیوه هایی که در تلویزیون و سینمای غرب متداول است استفاده کرد. از جمله می توان به مسائل اخلاقی میان زن و مرد در هنگام تهیه و ساخت فیلم اشاره نمود. اسلام به حیا و عفاف بسیار اهمیت داده است. با توجه به این مطلب، در تلویزیون و سینمای اسلامی با پاره ای از موانع و محدودیت های ناشی از نادیده گرفتن مسائل فقهی مواجهیم.</p> <p>در این تحقیق، پس از کلیات، طی چهار فصل به حدود فقهی در رابطه با احکام ساخت و تماشای فیلم (احکام بازیگران و بینندگان) و دیالوگ ها در فیلم پرداخته شده است. احکام بازیگران شامل مسائل مربوط به حضور زن در سینما، اختلاط زن و مرد، آرایش و گریم، تشبه به جنس مخالف، زوجیت فرضی و غیره می باشد. مسأله خلاف واقع نمایی، کذب، تحریف و غیبت مباحث فصل مربوط به دیالوگ ها در فیلم می باشند. به طور کلی می توان گفت در صورت حفظ شئون اسلامی و رعایت احکام فقهی، اسلام مخالفتی با هنر سینما و تلویزیون ندارد لیکن، مخالف فحشا و فساد و مانع ترویج آن از طریق سینما یا هر مضر دیگری می باشد. جهان امروز جهان ارتباطات و رسانه هاست، رسانه ها به عنوان یکی از نهادهای اجتماعی، کارکرد انتقال فرهنگ ها و ارزش های جامعه را برعهده دارند. در همان حال، رسانه ها در تخریب جوامع نیز نقش بسزایی دارند و در جنگ نرم اصلی ترین و مهم ترین ابزار برای نابودی ملت ها و اندیشه ها و شیوه های زندگی بشر به شمار می روند. رسانه در جنگ نرم، قلب ها و اندیشه های مردم را هدف گرفته است و می تواند همان اندازه که انسان با هویتی تحویل جوامع بشری بدهد، می تواند انسان های بی هویتی را ایجاد کند که هیچ گونه انگیزه و عمل انسانی ندارند. از نظر اسلام، همه چیز می بایست در راستای سعادت و خوشبختی دنیوی و اخروی مردم به کار گرفته شود، زیرا هدف از آفرینش به ویژه انسان، متاله و خدایی شدن اوست و فقه اکبر و اصغر یعنی شریعت اسلام و کتب و حیاتی الهی، کمک می کند تا انسان از طریق عمل به آموزه های و حیاتی، به این هدف دست یابد. بر این اساس نقش رسانه در فقه اسلامی نقش ویژه ای در ایجاد چنین فضای متعادل و مناسب است. بر اساس اصل هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که برگرفته از آموزه های اسلامی است، نقش رسانه، در حوزه امر به معروف و نهی از منکر برجسته شده است. هر چند که نمی بایست نقش رسانه را در این محدوده تعریف و تبیین کرد، ولی عمل به همین نقشی که قانون اساسی برای آن تعیین کرده، نیازمند تبیین فقه رسانه و ارتباطات است. بر اساس این اصل، فقه رسانه باید به گونه ای تبیین شود که مسئولیت اجتماعی افراد و نهادها را روشن کند و باید و نبایدهای زندگی مردم را نشان دهد. بنابراین، اهل رسانه و مخاطب آن می بایست نسبت به محیط زندگی خود حساس باشند و ارزش ها و ضدارزش ها را از طریق رسانه پیگیری کنند. در حقیقت مسئولیت رسانه از نظر این اصل، ارائه کامل سبک راستین زندگی اسلامی و تبیین بایدها و نبایدها، ارزش ها و ضدارزش ها به جامعه و شناسایی ضدارزش ها و واکنش نشان دادن به آنهاست. در این چارچوب هر رسانه ای که اینگونه عمل نکند، از مدار رسانه مثبت خارج شده و به یک ضدر سانه تبدیل می شود که برخلاف معیارها و آرمان جامعه حرکت می کند. اینگونه است که مشارکت به عنوان اهل رسانه در تولید و ارائه محتویات رسانه ای و یا مخاطب قرار گرفتن از سوی این رسانه، حرام می شود.</p> <p>واژه های کلیدی: هنر، رسانه، سینما، فیلم، تلویزیون، احکام بازیگری، فقه رسانه.</p>		

تاریخ و امضا:

مناسب است

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه

مناسب نیست

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده.....
فصل اول: کلیات	
۳	بخش اول.....
۳	۱-۱. طرح تحقیق.....
۴	۱-۲. ضرورت تحقیق.....
۵	۱-۳. بیان مسئله.....
۶	۱-۴. فرضیه‌های تحقیق.....
۷	۱-۵. هدف تحقیق.....
۷	۱-۶. روش تحقیق.....
۸	بخش دوم: واژه‌شناسی و کلیات.....
۸	۱-۲. هنر؛ مُعرف تعریف‌ناپذیر.....
۸	۲-۲. چند تعریف از هنر.....
۹	۲-۳. فعالیت‌های هنری.....
۱۰	۲-۴. هنر نمایشی.....
۱۰	۲-۵. فقه رسانه.....
۱۱	۲-۵-۱. ضرورت و اهمیت فقه رسانه و ارتباطات رسانه‌ای.....
۱۴	۲-۵-۲. رسانه، ابزار اطلاع‌رسانی، آموزش و امر به معروف.....
۱۵	۲-۵-۳. فقه رسانه و اخلاق رسانه.....
۱۵	۲-۵-۴. نمونه‌هایی از فقه رسانه.....
۱۷	۲-۵-۵. وظایف اهل رسانه.....
۲۱	۲-۶. رویکرد فقه به حضور زن در فعالیت‌های هنری.....
۲۲	۲-۵-۶. احکام حضور زن در مجامع عمومی.....
۲۲	۱. قول به حرمت حضور زن در محافل و ادله آن.....
۲۷	۲-۶-۲. زن، عفاف و سینما.....
۲۹	۷-۲. احکام فقهی حاکم بر فعالیت‌های رسانه‌ای.....
۲۹	۲-۷-۱. حرمت تمسخر و استهزا.....

۳۰ حرمت تحریک و تهییج جنسی
۳۴ حرمت شوخی با زنان
۳۵ حرمت خلوت با زن نامحرم
۳۵ حرمت عطر زدن برای زن
۳۶ احکام بازی به عنوان زن و شوهر، خواهر و برادر و مانند آنها
۳۶ احکام فقهی نمایش و پخش
۳۷ احکام تماشا
۳۹ حکم فقهی پوشش کروات و پاپیون به عنوان لباس مردان در سریال‌ها
۴۰ حکم فقهی استفاده از صلیب به عنوان زینت
۴۱ پوشیدن لباس جنس مخالف توسط زن و مرد بازیگر
۴۴ چهره‌پردازی (گریم)
۴۵ حضور زن در سینما
۴۸ رویکرد دوم: موافقت محدود

فصل دوم: بررسی فعالیت‌های هنری مرتبط با دیدن (دیداری)

۵۰ مقدمه
۵۲ تصویر
۵۲ نقاشی
۵۳ عکس
۵۳ فیلم
۵۴ تفاوت‌های ادارک جهان خارج با ادر اک جهان تصویر
۵۴ دیدگاه‌های مختلف فقهی در مسأله نگاه با واسطه
۵۵ ادله معتقدان به نایکسانی احکام نگاه به تصویر با نگاه به صاحب تصویر
۵۶ ادله معتقدات به یکسانی احکام نگاه به تصویر با نگاه به صاحب تصویر
۶۰ نگاه به بدن زنان بی‌مبالات و اهل کتاب
۶۰ دیدگاه مشهور
۶۲ نظر
۶۳ مفهوم تلذذ، تعمد و ریبه
۶۴ نگاه تعمدی در تصویر
۶۵ عناصر تکنیکی
۶۵ میزانسن

- ۶۸..... ۲-۷-۲. فیلمبرداری
- ۶۹..... ۲-۷-۳. تدوین
- ۶۹..... ۲-۸. موی مصنوعی و نگاه به آن
- ۷۱..... ۲-۹. احکام آراستگی ظاهری
- ۷۳..... ۲-۱۰. احکام نگاه کردن به نامحرم
- ۷۴..... ۲-۱۱. پوشش
- ۷۶..... ۲-۱۱-۱. استثنای صورت و دودست تامچ:
- ۷۹..... ۲-۱۱-۲. زینت آشکار

فصل سوم: فعالیت‌های هنری مرتبط با شنیدن (شنیداری)

- ۸۴..... ۳-۱. مقدمه
- ۸۵..... ۳-۲. صدا
- ۸۶..... ۳-۳. موسیقی
- ۸۷..... ۳-۳-۱. ریشه‌های کلمه موسیقی
- ۸۸..... ۳-۳-۲. موسیقی الهی و شیطانی
- ۸۸..... ۳-۳-۲. بررسی موسیقی از دیدگاه شرع
- ۹۰..... ۳-۳-۴. عواقب موسیقی در بعضی احادیث و روایات
- ۹۱..... ۳-۴. صدای زن
- ۹۲..... ۳-۴-۱. اقوال فقهاء
- ۹۴..... ۳-۴-۲. دلایل حرمت گوش سپاری به صدای محرک
- ۱۰۸..... ۳-۵. اطلاع‌رسانی
- ۱۰۹..... ۳-۵-۱. حرمت کذب
- ۱۰۹..... ۳-۵-۲. ماهیت کذب
- ۱۱۰..... ۳-۵-۳. کذب گزاره - کذب گوینده
- ۱۱۲..... ۳-۵-۴. ثمره بحث نظریه‌های اعتبار و تعهد
- ۱۱۲..... ۳-۵-۶. قلمروی اتصاف به کذب
- ۱۱۳..... ۳-۵-۷. آیا فیلم از نظام‌های ارتباطیِ جانشین است؟
- ۱۱۴..... ۳-۵-۷-۱. نشانه‌های تصویری
- ۱۱۴..... ۳-۵-۷-۲. نشانه‌های حرکتی
- ۱۱۵..... ۳-۵-۷-۳. نشانه‌های آوایی
- ۱۱۵..... ۳-۵-۷-۴. نشانه‌های زبانی - گفتاری

- ۱۱۵..... ۳-۵-۷-۵. نشانه‌های زبانی - نوشتاری
- ۱۱۶..... ۳-۶. کذب در مقام هزل
- ۱۱۸..... ۳-۷. بررسی کذب در فیلم
- ۱۱۸..... ۳-۶-۱. آیا مخاطب و شنونده نیز در تحقق یافتن کذب، نقشی دارند؟
- ۱۱۹..... ۳-۸. غیبت
- ۱۱۹..... ۳-۷-۱. ماهیت غیبت
- ۱۲۰..... ۳-۷-۲. غیبت در فیلم
- ۱۲۱..... ۳-۹. تحریف
- ۱۲۲..... ۳-۸-۱. تحریف در فیلم

فصل چهارم: بررسی فقهی فعالیت‌های هنری مرتبط با لمس

- ۱۲۴..... ۴-۱. مقدمه
- ۱۲۵..... ۴-۲. محرم در لغت و اصطلاح
- ۱۲۶..... ۴-۳. اختلاط و معاشرت مرد و زن هنگام بازیگری
- ۱۲۷..... ۴-۴. مصافحه با نامحرم
- ۱۲۷..... ۴-۵. روابط احساسی بازیگران زن و مرد در فیلمها و نمایشها
- ۱۲۹..... ۴-۶. زوجیت فرضی

فصل پنجم: نتیجه‌گیری، پیشنهادات و راهکارها

- ۱۳۱..... ۵-۱. مقدمه
- ۱۳۴..... ۵-۲. پیشنهادات
- ۱۳۶..... ۵-۳. راهکارها
- ۱۳۸..... منابع

چکیده

امروزه رسانه عمومی به ویژه تلویزیون و سینما نه فقط به عنوان یک وسیله مهم تفریحی و تبلیغاتی در جامعه بشری کاربرد دارد بلکه بیشتر جوامع برای پیشبرد اهداف و سیطره خود در جنبه‌های مختلفی فرهنگ، سیاسی و اجتماعی بر دنیا به عنوان یک عامل بسیار مؤثر از آن استفاده می‌کنند. اما در اسلام با توجه به شرایط و اقتضائات دینی و مذهبی، نمی‌توان از تمامی شیوه‌هایی که در تلویزیون و سینمای غرب متداول است استفاده کرد. از جمله می‌توان به مسائل اخلاقی میان زن و مرد در هنگام تهیه و ساخت فیلم اشاره نمود. اسلام به حیا و عفاف بسیار اهمیت داده است. با توجه به این مطلب، در تلویزیون و سینمای اسلامی با پاره‌ای از موانع و محدودیت‌های ناشی از نادیده گرفتن مسائل فقهی مواجهیم.

در این تحقیق، پس از کلیات، طی چهارفصل به حدود فقهی در رابطه با احکام ساخت و تماشای فیلم (احکام بازیگران و بینندگان) و دیالوگ‌ها در فیلم پرداخته شده است. احکام بازیگران شامل مسائل مربوط به حضور زن در سینما، اختلاط زن و مرد، آرایش و گریم، تشبه به جنس مخالف، زوجیت فرضی و غیره می‌باشد. مسأله خلاف واقع‌نمایی، کذب، تحریف و غیبت مباحث فصل مربوط به دیالوگ‌ها در فیلم می‌باشند. به‌طور کلی می‌توان گفت در صورت حفظ شئون اسلامی و رعایت احکام فقهی، اسلام مخالفی با هنر سینما و تلویزیون ندارد لیکن، مخالف فحشا و فساد و مانع ترویج آن از طریق سینما یا هر مضر دیگری می‌باشد.

جهان امروز جهان ارتباطات و رسانه‌هاست، رسانه‌ها به‌عنوان یکی از نهادهای اجتماعی، کارکرد انتقال فرهنگ‌ها و ارزش‌های جامعه را برعهده دارند. در همان حال، رسانه‌ها در تخریب جوامع نیز نقش بسزایی دارند و در جنگ نرم اصلی‌ترین و مهم‌ترین ابزار برای نابودی ملت‌ها و اندیشه‌ها و شیوه‌های زندگی بشر به شمار می‌روند.

رسانه در جنگ نرم، قلب‌ها و اندیشه‌های مردم را هدف گرفته است و می‌تواند همان اندازه که انسان با هویتی تحویل جوامع بشری بدهد، می‌تواند انسان‌های بی‌هویتی را ایجاد کند که هیچ‌گونه انگیزه و عمل انسانی ندارند.

از نظر اسلام، همه چیز می‌بایست در راستای سعادت و خوشبختی دنیوی و اخروی مردم به کار گرفته شود، زیرا هدف از آفرینش به ویژه انسان، متاله و خدایی شدن اوست و فقه اکبر و اصغر یعنی شریعت اسلام و کتب و حیاتی الهی، کمک می‌کند تا انسان از طریق عمل به آموزه‌های و حیانی، به این هدف دست یابد.

بر این اساس نقش رسانه در فقه اسلامی نقش ویژه‌ای در ایجاد چنین فضای متعادل و مناسب است. بر اساس اصل هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که برگرفته از آموزه‌های اسلامی است، نقش رسانه، در حوزه امر به معروف و نهی از منکر برجسته شده است. هرچند که نمی‌بایست نقش رسانه را در این محدوده تعریف و تبیین کرد، ولی عمل به همین نقشی که قانون اساسی برای آن تعیین کرده، نیازمند تبیین فقه رسانه و ارتباطات است.

بر اساس این اصل، فقه رسانه باید به گونه‌ای تبیین شود که مسئولیت اجتماعی افراد و نهادها را روشن کند و باید و نبایدهای زندگی مردم را نشان دهد. بنابراین، اهل رسانه و مخاطب آن می‌بایست نسبت به محیط زندگی خود حساس باشند و ارزش‌ها و ضدارزش‌ها را از طریق رسانه پیگیری کنند.

در حقیقت مسئولیت رسانه از نظر این اصل، ارائه کامل سبک راستین زندگی اسلامی و تبیین بایدها و نبایدها، ارزش‌ها و ضدارزش‌ها به جامعه و شناسایی ضدارزش‌ها و واکنش نشان دادن به آنهاست. در این چارچوب هر رسانه‌ای که اینگونه عمل نکند، از مدار رسانه مثبت خارج شده و به یک ضدر سانه تبدیل می‌شود که برخلاف معیارها و آرمان جامعه حرکت می‌کند. اینگونه است که مشارکت به عنوان اهل رسانه در تولید و ارائه محتویات رسانه‌ای و یا مخاطب قرار گرفتن از سوی این رسانه، حرام می‌شود.

واژه‌های کلیدی: هنر، رسانه، سینما، فیلم، تلویزیون، احکام بازیگری، فقه رسانه.

فصل اول

کلیات

بخش اول

۱-۱. طرح تحقیق

یکی از افتخارات شیعه، آثار فقهی فراوان به یادگار مانده از سلف صالح است. زحمات و مشقّات بسیاری که علمای برجسته و فقیهان وارسته شیعه برای گردآوری و جرح و تعدیل و تنقیح روایات فقهی و احکام فرعی متحمل شده‌اند چندان زیاد است که بیان سطری از آن نیز مایحتاج وقت وسیع و تسوید اوراق فراوان است. کندوکاو در این آثار نشان می‌دهد که دانشمندان شیعه بنا به مقتضیات زمان در بسیاری از امور و حوادث عصر خویش تتبع کرده حکم فقهی هر موضوعی را به تناسب حال و مقال از ادلّه اربعه استنباط کرده‌اند و بر همین اساس آثار ارزشمندی چون معالم‌الدین، لمعه دمشقیه و شرح آن، و جواهرالکلام را که به عصر نزدیک است، تألیف کرده‌اند. هر یک از این کتاب‌های گران‌سنگ در زمان خود و حتی بسیاری موارد، در زمان ما گره‌گشای مشکلات فقهی مردم بوده و هست. لیکن با گذشت زمان و بروز و ظهور مسائل مستحدثه نیاز به تجدیدنظر در اصول احکام و حوزه اجتهاد، کاملاً احساس می‌شود. مسائلی از قبیل برخی معاملات بانکی که در صورت ظاهر به شکل عقود اسلامی مانند مزارعه، مضاربه و نظایر این‌ها ارائه می‌شود، همچنین حضور بانوان در عرصه فعالیت‌های اجتماعی و نحوه پوشش و حجاب آنان، اختلاط زن و مرد در مجامع عمومی و دانشگاه‌ها و... موسیقی و غنا، تلقیح مصنوعی و پیوند اعضا و ده‌ها مسئله ریز و درشت دیگر به استنباط‌های جدید از ادلّه احکام محتاج است. از این‌رو برخی فقیهان نوگرای معاصر با طرح این مباحث، ضمن تأیید آرای گذشتگان - از منظره تازه به منابع کهن و تطبیق آن با موضوعات جدید - نگاه کرده، حقا که مطالبی در خور توجه و شایان تقدیر عنوان نموده‌اند. اسلام دین فطرت است فطرت مبتنی بر اعتدال است اسلام در مسئله ارتباط دختر و پسر یا زن و مرد نه آنچنان سختگیرانه نظر می‌دهد که هرگونه ارتباط گفتاری دیداری و شنیداری را ممنوع سازد و نه آنچنان ولنگارانه و

تساهل مآبانه نظر می دهد که هرگونه ضابطه و حریمی را در ارتباط با دو جنس مخالف غیرمحارم، بی اعتبار اعلام نماید.

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و تحول و دگرگونی در بنیانهای فرهنگی جامعه از جمله تحول در حوزه رسانه های جمعی از جمله صداوسیما، مسائلی جدید بروز کرده است که لازم است با دقت و ظرافت موشکافی شده، با ارجاع هر یک از موضوعات به ادله احکام و با نگاهی نوگرایانه، مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. مسائلی از قبیل: بررسی احکام فقهی دیدن، شنیدن و لمس در فعالیت های هنری و که شامل و اختلاط و معاشرت مرد و زن هنگام بازیگری و احکام حضور زن در مجامع عمومی و حرمت شنیدن صدای زن نامحرم و احکام نگاه به نامحرم و وصل کردن موی مصنوعی و حرمت شوخی با زنان و زوجیت فرضی و حرمت خلوت با زن نامحرم و پوشش و زینت و گریم و تشبه مرد به زن یا برعکس در حین ساخت فیلم و احکام مربوط به دیالوگ ها در فیلم و کذب و خلاف واقع نمایی در فیلم و احکام غیبت در فیلم و...

۲-۱. ضرورت تحقیق

مسائل زنان و کاستی ها و بایسته های مربوط به آن از دیرباز جز مسائل مهم جوامع مختلف، از جمله جامعه ایران بوده است. این امر در سال های پس از انقلاب صنعتی و تحقق مدرنیته در کلیه جوامع از امتیازات و ویژگی بیشتری برخوردار گشت متها در ایران، خصوصا پس از انقلاب اسلامی با تعریف صحیح از رسالت زنان در جامعه اسلامی و ایجاد بستر لازم برای مشارکت آنانرا در امر حکومت، اهمیت و حساسیت مضاعفی یافت. اکنون حدود نیمی از جمعیت فعال کشور را بانوان تشکیل می دهند. در صورتی که به گونه مناسب و بهینه از ظرفیت و استعداد این مجموعه عظیم انسانی استفاده شود. پتانسیل عظیمی برای باز کردن گره های ناگشوده جامعه قلمداد می گردد. در مقابل اگر این پتانسیل درست هدایت نگردد. (به مسائل آنان پرداخته نشود و حقوق مشروع آنها به ایشان اعطا نگردد) می تواند به صورت سد عظیمی در مقابل موج انقلاب قرار گیرد. با توجه به اینکه

حجم قابل ملاحظه‌ای از این گروه را دختران و زنان جوان تشکل می‌دهند اقتضائات طبیعی جوانی مسأله را حساس‌تر میکند مسائلی از قبیل پرانرژی بودن جوانان داشتن شور و نشاط علاقه‌مندی به سنت شکنی تاثیرپذیری از جریانات مختلف و... مسائلی هستند که به حساسیت و اهمیت مساله می‌افزایند. عامل دیگری که اهمیت بررسی مسائل زنان را در جامعه کنونی روشن می‌کند بالا بودن سطح تحصیلات بانوان جوان است. چه طبیعت تحصیلات عالی، مقارن با بالارفتن انتظارات و توقعات می‌باشد و به طور طبیعی زمینه بیشتری را برای نفی الگوهای گذشته و سنتی فراهم می‌کند. تاثیر پرداختن یا نپرداختن به مسائل زنان تنها شامل حال مجموعه بانوان نخواهد گشت بلکه به صورت مستقیم کل جامعه خواهد ساخت چرا که به اشکال مختلف، مردان جامعه با زنان جامعه در ارتباط هستند این ارتباطات یا در قالب روابط خانوادگی یا در قالب کاری یا در قالب محیط تحصیلی و یا از طریق رسانه‌های جمعی و امثال آن زمینه‌های ارتباط مستمر و متنوعی را بین مردان و زنان فراهم می‌کند و به طور طبیعی، باعث تاثیرگذاری بر قشر مردان می‌گردد.

۳-۱. بیان مسئله

امروزه رسانه به خصوص تلویزیون و سینما به عنوان یک ابزار مهم تفریحی، تبلیغاتی و انتقال فرهنگ مورد توجه همه جوامع بشری است. بی‌شک در ایران اسلامی با توجه به شرایط و اقتضائات دینی با پاره‌ای از محدودیت‌ها و مسائل در زمینه سینما و تلویزیون روبه‌رو هستیم. دانش تلویزیونی مطابق با ارزش‌ها و احکام اسلامی مستلزم دقت نظر فقهی و اسلامی است.

صرف‌نظر از مسائل مربوط به محتوای فیلم‌ها و آثار تربیتی آنها که خود تحقیق جداگانه‌ای را می‌طلبد، عمده مسائل فقهی در باره تلویزیون و سینما به حضور زن و بازیگری او در دنیای مجازی فیلم مربوط می‌شود. مسائلی مانند اختلاط با نامحرم و نگاه به آن، شنیدن و یا شنواندن صدا به نامحرم، تشبه به جنس مخالف و نیز زوجیت فرضی از جمله مسائلی است که در این تحقیق مدنظر می‌باشد. علاوه بر آن، برخی از احکام مربوط به گفتگوها مانند غیبت، تحریف، کذب، تهمت،

فحاشی، خلاف واقع‌نمایی و نظایر اینها در فیلم مورد بررسی واقع خواهد شد.

سوالات تحقیق

۱. حضور زن در تلویزیون و سینما و فعالیت‌های هنری او از نظر شرعی چه حکمی دارد؟
۲. چهارچوب‌های شرعی حضور زن در عرصه نمایش چیست؟
۳. آیا تفاوتی بین احکام شرعی حضور زن در اجتماع واقعی و دنیای مجازی (رسانه) وجود دارد؟
۴. مصداق غیبت، کذب و تحریف در سینما چیست و حکم آنها چه می‌باشد؟
۵. ماهیت تصویر چیست و انواع آن کدام است؟
۶. مبانی فقهی یکسانی یا عدم یکسانی احکام نگاه به تصویر با نگاه به صاحب تصویر چیست؟
۷. مبانی فقهی نگاه به منظور الیه یا آنچه به آن نگاه می‌شود (نگاه به بدن زنان بی‌مبالات که فاقد پوشش شرعی هستند و نگاه به موضعی از بدن که به‌طور معمول شهوت برانگیز است) چیست؟
۸. عدم مبالات زن به پوشش شرعی در تصویر چه احکامی از نظر نگاه به آن دارد؟
۹. مبانی فقهی حرمت نگاه تلذذی، تعمدی و ریبه چیست؟
۱۰. نگاه از روی لذت، عمد و ریبه در تصویر چه ویژگی‌هایی می‌یابد؟

۴-۱. فرضیه‌های تحقیق

۱. با رعایت حدود شرعی فعالیت زن بلامانع است.
۲. حضور زن در عرصه نمایش منوط به عدم ترتب مفسده است.
۳. دنیای مجازی فیلم بیانگر گوشه‌هایی از دنیای واقعی است و در آن رعایت تمام جهات شرعی لازم است.
۴. کذب و تحریف در فیلم‌های مستند در صورت عدم تطابق با واقع، مصداق پیدا می‌کند و در غیر آنها معمولاً گویندگان دیالوگ‌ها در صدد القای تطابق گفته‌ها با واقع نیستند لذا ماهیت کذب و دروغ آنها تحقق نمی‌یابد.

۵-۱. هدف تحقیق

هدف از این تحقیق، گردآوری و بررسی احکام فقهی مربوط به دیدن، شنیدن و لمس در فعالیت‌های هنری در راستای تبیین چهارچوب‌های الزامی مطابق با ارزش‌های دینی و احکام شرعی خصوصاً در رابطه با فعالیت‌های زنان در عرصه بازیگری تلویزیون و سینما می‌باشد و تبیین چهارچوب‌های شرعی و اخلاقی جهت انطباق با فعالیت‌های هنری که رعایت آنها الزامی است.

یکی از مشکلات جدی رسانه، مسئله فقه رسانه است. اینکه برای مثال در فیلم‌ها و سریال‌های ما میزان اختلاط و امتزاج افراد چگونه باید باشد؟ این مملکت و کشور نمی‌تواند صدا و سیما (و رسانه) نداشته باشد... مشکل این است که الان بعضی از افراد در حوزه‌های دانشگاهی و بعضی از مدیران اجرایی ما به این مسئله توجهی نمی‌کنند که این کشور در این عرصه و دوره نمی‌تواند بدون رسانه باشد و این رسانه باید کارش را ادامه دهد. دیگران هستند که باید بیایند و کمک کنند. الان ما در مسائل فقهی در رسانه مشکلات فراوانی داریم. حال بعضی از بزرگان می‌گویند تنها بیایید سؤال کنید، که پرسش هم بسیار می‌کنیم، اما در بعضی بخش‌ها، پاسخ‌های بسیار کلی می‌گیریم که برای ما مناسب نیست. ما کاملاً مصداقی و عینی می‌خواهیم مطالب را بدانیم... که باید در حوزه‌های علمیه در باره آن بحث شود. الان بعضاً این گونه است که رسانه به دلیل احساس نیاز مخاطب و دغدغه‌هایی که دارد، وارد این حوزه‌ها می‌شود و گاه حرف‌ها و سؤالاتی پیش می‌آید که باید برویم صحبت و گفتگو کنیم تا راهکارهایی شکل گیرد.

۶-۱. روش تحقیق

روش توصیفی و تحلیلی داده‌های جمع‌آوری شده از متون فقهی و دینی سایر کتب مرتبطه از طریق روش جمع‌آوری کتابخانه‌ای می‌باشد.

بخش دوم: واژه‌شناسی و کلیات

۱-۲. هنر؛ معرف تعریف‌ناپذیر

هنر، در شکل اصیل و متعالی خود پدیده‌ای تعریف‌ناپذیر است. زیرا علت فاعلی بروز آثار هنری، الهام است و الهام امری آمدنی است و نه آموختنی. به نظر می‌رسد به جای پرداختن به تعریف‌های کلی که تاکنون درصد اندکی از ذات هنر را بروز داده‌اند. می‌توان از راه باریک‌بینی در جلوه‌های گوناگون هنر، خصایص مشترکی از آن را دید و چنین گفت که: همه هنرها را نسیمی از عاطفه‌های انسانی همراهی می‌کند. همه هنرها از نشانه‌های سیال تعریف‌پذیر (برخلاف علم تجربی) بهره‌مندند. برای فهم آثار هنری باید فهم و حس فرامتعارف داشت و ذائقه دل را به کار گرفت. باید در تحلیل هنر (و نه تحلیل صوری و تعریف آن) به این نکته توجه داشت که همه هنرها برآیند تا انسان را به دریافت ظرفیت‌های کلان روحی‌اش تذکر دهند. پس هنر دارای ماهیتی استندکاری است و هرچه به بیرون از خودش اشارت داشته باشد و متذکر زیباشناسانه حقایق ازلی فراتر از خودش باشد. (علیرضا باوندیان، حکمت هنر اسلامی، چاپ اول ۸۳، ص ۷۹).

و مخاطب را به نور آن سوی دایره امکان هدایتگر باشد والا منزلت تر است:

مطرب عشق عجب ساز و نوایی دارد

نقش هر پرده که زد راه به جایی دارد (حافظ)

۲-۲. چند تعریف از هنر

یکی از اصول اولیه در هر تحقیقی، تعریف واژه‌ها یا اصطلاحات و مفاهیم به کار گرفته شده در آن است. از این رو در این قسمت به تعریف واژه اساسی هنر می‌پردازیم:

اصل و ریشه کلمه هنر در ادبیات فارسی به لفظ «سوتر» و یا «هوتر» سانسکریت (سنکسیریت) (sanskrit) زبان علمی و مقدس برهمنان در هندوستان است) برمی‌گردد که به معنی زیبایی و جمال و هرگونه عمل، فعالیت، ذوق، خلاقیت و ابداعات و اختراعات بشری است.

هنر از نظر لغوی و لسان ادبی به معانی زیر آمده است:

علم و دانش، فن و مهارت، جمال و زیبایی، معرفت و فضیلت، کیاست و فراست، فضل و کمال،